

GURVITCH SOSYOLOJİSİ¹

Bölüm: II

DERİNLİĞİNE SOSYOLOJİ

(La Sociologie en profondeur)

Nureddin Şazi KÖSEMİHAL

Günümüz Sosyolojisi, sosyal gerçek (réalité) in derinliğine incelenmesini ilk plâna alan bir bilim olmak yolundadır. XIX uncu yüzyıl sosyolojisini tek - boyutlu (uni-dimensionnelle) diye vasıflandırsak XX inci yüz yıl Sosyolojisini çok boyutlu (pluri-dimensionnelle) diye vasıflandırmak gerekir. Sosyal gerçek (réalité) in bir çok alt ve üstyapılardan, derinliğine birçok katlardan meydana geldiği tecrübeli sosyoloğun gözünden kaçmaz. Bu alt ve üstyapılardan meydana gelen çeşitli katlar birbirlerine girmiştir ve birbirlerine karşılıklı tesir halindedir. Ama bu katlar arasındaki münasebet gergin, çatışık ve diyalektik olmaktan da kurtulamaz. Hiç bir sosyal gerçekte eksik olmayan ve düşeyliğine (vertical) diye vasıflandırabileceğimiz bir gerginlik bahis konusudur. Bu düşeyliğine çatışmalardan başka, derinliğine katlardan her birinde, bir de yataylığına (horizontale) diyebileceğimiz bir çatışma, bir gerginlik vardır; sınıflar çatışması buna bir örnek olabilir. Sosyolojinin ödevi bu çatışmaların gerginlikleri gizlemek değil tersine bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktır.

Sosyal gerçeğin derinliğine bir çok katlar şeklinde beliren çok boyutluluk vasfı daha önceleri de birçok düşünürler tarafından sezilmiştir. Gerçi Proudhon ve Marx, Durkheim ve Hauriou, Bergson ve Fenomenologlar bilerek veya bilmiyerek sosyal gerçek içindeki bu katları ortaya koymağa çalışmışlardır. Ama bütün bu denemeler hem kusurludur, hem de sosyolojiyi bilim haline getirecek "relativiste" ve "anti-dogmatik" görüşten yoksundur. Bu yüzden de Sosyoloji hep felsefeye kaymıştır. Gerçekten bu düşünürlerde derinliğine katlar kavramı, daima bir değerler mertebesi şekline bürünerek soysuzlaşır. Meselâ akılcı (rationaliste) ve pragmacı olan Proudhonda üstünlük "Kollektif akıl" dır. Maddecilikle pragmacılık arasındaki zıtlığı aşan Marxda, üstünlük mad-

1 Bu serinin birinci bölümünü teşkil eden: "XIX uncu yüzyıl sosyolojisinin yanlış problemleri", sosyoloji dergisinin bir önceki sayısında çıkmıştır. Sayı: 9; Sahife 141- 163, 1954.

di üretim güçlerine verilmiştir. Durkheim mesleğinin ilk devresinde “maddî sıklık” la “manevî sıklık” tan birini üstün saymak noktasında epiyi bocaladıktan sonra sonunda “Logos” la veya Ruh (Eprit) la birleşen kollektif şuurun üstünlüğü üzerinde karar kılmış; böylece “Hyperspiritualiste” eğilimini açığa vurmuştur. Spiritüalist mistisizmle iyimser bir Vitalizimin birleştiği Bergsonda üstünlük, toplumda hayat atılımı (élan vital) nı cisimlendiren sosyal kendiliğindenlik (Spontanéité sociale) e verilmiştir. Hauriou’nun katolik Platonculuğuyla “Saint Thomas” cılığı, onu “manevî” nin üstünlüğünü iddiaya sürüklemiştir. Kısası özel bir felsefe tezini savunmak için toplumdaki çeşitli katların analizinden faydalanmak kadar “Derinliğine Sosyoloji” için tehlikeli bir şey olamaz. Çünkü pozitif bir bilim olarak Sosyolojinin hiç bir felsefeyle bağlı bir tarafının bulunmaması gerekir.

Bu bakımdan “Derinliğine Sosyoloji” öncülerinin çok farklı felsefe görüşlerine bağlı olmaları ve sosyal gerçeğin çeşitli alt yapılarını ayırd etmek için türlü araçlara başvurmaları çok dikkate değer.

Günümüz sosyolojisi bu sistemlerden sıyrılarak sosyal gerçeğin katlarının bilimsel bir analizine girişmelidir.

Böyle bir analizin başlanması için de öncülerimizde bulunmayan oldukça derin ve kendi kendisiyle tutarlı (Conséquent) bir relativizmle dayanmak gerekir. Bu meselede bilimsel bir görüşe varmak için, sosyal gerçekteki bu çeşitli katlar arasındaki münasebetlerin baştan aşağı değişebileceğini; ve değişiminin dinamik kuvvetleri olmak itibariyle bütün bu unsurların mertebeleri de toplumların tiplerine ve özel sosyal hallere tâbi olarak durmaksızın alt üst olabileceğini kabul etmek gerekir. Filan tip toplumda bakarsınız morfolojik temel tesirli ve üstün görünebilir, bir başkasında maddî üretim kuvvetleri, bir başkasında da kollektif zihniyet üstün bir yer tutar. Her yeni halin içinden çıkmak için her seferinde araştırmaları ve yorumlama (interprétation) ları yenileyen bir çabaya lüzum vardır. Sosyal gerçeğin (réalité) derinliğine katlarından herhangi birinin ne şiddetini ne de önem derecesini hiçbir zaman peşin peşin kestirmek mümkün değildir.

Sosyal gerçeğin derinliğine katlarının, çeşitli alt ve üst yapılarının kendi görüşümüze (gurvitch) dayanan analizine geçmeden önce şu üç metodolojik noktayı belirtelim:

A. — Sosyal gerçeğin en derin veya en yüzde katlarından bahsederken değer yargı (jugements) larından sıyrılmak lâzımdır. En derin veya en yüzde dinildiği zaman hiç bir suretle en değerli veya en değersiz, en tesirli veya en tersersiz, en köklü veya en köksüzdür manası çıkarılmamalıdır. Bu ayırma sadece yüzde olanlarının nesnel (objectif) gözlem (observation) e daha elverişli olduklarını bildirir. Meselâ morfolojik, maddî temel veya Coğrafya, demografya olayları sosyal gerçeğin yüzünde bulunur; semboller, fikirler, değerler, ülkü-

ler de daha derin katları teşkil eder derken birincilerin nesnel (Objectif) gözleme, ikincilere nazaran çok daha elverişli olduğu anlatılmak istenir. Kısası “derinliğine katlar” her çeşit değerlendirmelerden bağımsız olarak, sadece bu olayların nesnel gözlem (observation) e olan güçlük derecesini gösterir.

B. — Sosyal gerçeğin bütün katları birbirlerinin içine girerek ayrılmaz bir bütün teşkil etmişlerdir. Bunları birbirlerinden ayırmağa kalktınız mı, Sosyal gerçeğin unsuru olmak karakterini kaybeder. Bu katlar daima parçalanamaz ve irca edilemez “Topyekûn Sosyal olay” (Phénomènes Sociaux Totaux) ların anıdır. Bu bakımdan sosyal gerçeğin katları arasında süreklilik (Continuité) i dikkate almamak mümkün değildir. Ama bu katlar arasında pek keskin olarak görülen süreksizlik (discontinuité) de süreklilikleri kadar gerçektir. Hattâ daha ileri gidilerek denebilir ki Sosyal gerçekteki katları arasındaki süreksizliğin, sürekliliğe üstün geldiği söylenebilir. Çünkü hiç bir toplum tipi yoktur ki katları arasında tam bir uzlaşma bulunmuş olsun. Katları arasındaki sert çatışmalar antinomiler, gerginlikler hiç eksik olmaz. Her toplumda özel zümreler arasındaki münasebetleri ve herbir zümrenin ne kadar küçük olursa olsun iç hayatını - ki içinde bir çok “Biz” ler çatışmaktadır - karakterize eden kavğalarla çatışmalar, bize çoğu zaman katları arasındaki bu çatışmayı unutturmaktadır.

Halbuki katları arasındaki çatışmanın önemi çok daha büyüktür. Çünkü bunları yalnız topyekûn toplumlarda değil her bir özel zümrede hattâ her bir sosyal bağlaşma şekilleri (forme de Sociabilité) nde bile kendini gösterir. Gerçekten derinliğine katları ve bunları arasındaki devamlı çatışma, sadece topyekûn toplum araştırmalarını - ki bunlarda bu çatışmayı gözlemek daha kolaydır - ilgilendirmekle kalmaz; zümrelerin “différentiel” sosyolojisiyle, Mikrososyolojiyi de aynı derecede ilgilendirir. Zaten “topyekûn sosyal olay” kavramını sadece topyekûn toplumlara bağlarsak büyük bir metodolojik yanlış işlemiş oluruz. Her zümreye hattâ her sosyal bağlaşma şekli (forme de Sociabilité) ne de “topyekûn sosyal olay” gözüyle bakılmalıdır. Bu da derinliğine analizlerin - tatbikat alanının - Sosyolojide tümel (universal) olduğunu; topyekûn tipler kadrosunu aşarak zümrelerin “différentiel” Sosyolojisine ve Mikrososyolojiye kadar uzandığını gösterir. Şuna da işaret edelim ki bu üç sosyolojik plân ancak pratik ve metodoloji bakımından birbirlerinden ayrılabilir; ayrılıkları daima nisbîdir; çünkü birbirinin içine girmiştir aralarındaki münasebet diyalektiktir. “Topyekûn sosyal olay” ların bütünü bu birbirinin içine girmiş üç derecenin terkiibinden meydana gelmiştir; ama bu hal, her biri “topyekûn sosyal olay” gibi ele alınan “topyekûn toplum” un, zümrelerin, sosyal bağlaşma şekillerinin ayrı ayrı incelenmelerine ve derinliğine analizlerine engel değildir.

Her gerçek (réalité) süreklilikle süreksizlik arasında güçlük kavranan,

değişken, kararsız bir uzlaşmayı gerektirir. Bu uzlaşmaların karakteri ve yönü, gerçeğin alanları arasındaki ayrılışın menşindedir. Zaten sebeplik ilkesinin tatbikini mümkün kılan da bu aynı uzlaşmaların dereceleridir. Sosyal gerçek (réalité) te - psikolojik ve biyolojik gerçeklerden daha fazla olarak - süreksizliğin sürekliliğe üstün olduğu kabul edildikten sonra, bu süreksizliğin kollektif hayatın çeşitli derinliğine katları arasında ne büyük bir şiddetle belireceği tartışılabilir. Ama burada da yanılarak “dogmatisme” e düşmekten sakınılmalıdır. Sosyal gerçeğin çeşitli katları arasında tesbit edilen süreklilik ve süreksizlik dereceleri de sosyal tiplere, özel sosyal hallerde, belirli tarih anlarına göre değişir. Meselâ Arkaik bir toplumda, Antik sitede, fodal burjuva toplumlarının da mahallî zümrelerde veya akrabalık zümrelerinde, ekonominin faaliyetlerinde, ya da “Biz” (Ki bu “Biz” in Gurvitche’ e göre: Masse Communauté, Communion gibi çeşitleri vardır) lerde, “Başka” leriyle olan münasebetlerde, katlar arasındaki süreksizlik aynı şiddette değildir, ayrıca bu şiddet derecesi özel haller ve durumlara göre de değişir. İşte derinliğine Sosyolojide olduğu gibi her çeşit Sosyolojide bu türlü sonsuz yanlışların önüne ancak son haddine götürülen bir aşırı - ampirizm (hyper-empirisme) ile bir üstün - rölativizm (sur-relativisme) le geçilebilir.

Sosyal gerçeğin bu çeşitli alt ve üstyapılarından her biri bir taraftan ya onlarla kendini tamamlamak ya da onları kendinde tamamlamak suretiyle diğerlerine baş kaldırma, veya onlarla çatışma eğilimindedir. Kısası her yeni som (concret) durumu yeniden incelemekten başka çare yoktur.

C. — Sıralanan bu katların sayı ve karakterleri son derecede kaypaktır. Tamamiyle pragmatik ve pratik bir temele dayanır. Burada sadece sosyolojik araştırmalara uygun düşecek kadroları kurmak bahis konusudur. Bu kadroların değeri ancak pratik bir şekilde, Sosyolojik araştırmaya edebilecekleri hizmet bakımından ölçülebilir. Meselâ sosyal gerçeğin derinliğine katlarını on kısma ayırarak her birinin tasvirini yapmağa kalkarsak, bu hiç bir zaman bu katların daha fazla, ya da daha az olmasına engel değildir.

Derinliğine Sosyoloji, ampirik araştırmalara hareket noktası ödevini göreceği tesirli ameliyat kadrolarına ulaşmak için sosyal gerçeği böyle az çok yapma bir takım katlarla kurar ve sınırlar. İşe yaramaları için de bu kadroların katlaşmamış olmaları, her türlü değişikliğe, katların azalıp çoğalmalarına elverişli olmalıdır. Sonra da bu katlar hem birbirlerini tamamlayacak şekilde birbirlerinin içine girmeleri, hem de birbirleriyle daimî bir çatışma halinde bulunmaları gerekir. Gaston Bachelard günümüzün bilim eğilimini: “Basit’in diyalektikleştirilmesi” (La dialectisation du Simple) diye vasıflandırmaktadır. Bu eğilim özellikle “derinliğe Sosyoloji” de tam bir tatbikini bulacaktır.

İşte sosyal gerçeği nesnel (objectif) gözlem (observation) e en elveriş-

li tarafından, yani yüzünden; en az elverişli taraflarına, yani derinliklerine; kadar kavramak ve tasvir etmek isteyen sosyolog, araştırmasında şöyle bir sıra takibedebilir:

1. *Morfolojik ve Ekolojik yüz.* — Sosyal gerçeğe dıştan bakınca eşyaları, insanları ve nesnel (objectif) olarak kavranabilen davranışları; toplumun Coğrafya ve demografya temelini, nüfusun sıklığını, toprak üzerinde yayılması, köylerden şehirlere olan akınları v.s. görürüz. Bunlardan başka anıtlar, kiliseler, kışlalar, hapishaneler, evler, kulübeler, barakalar, yapım evleri (usines) atölyeler, mağazalar, dükkânlar, çeşitli yollar, çeşitli taşıtlar; âletler, makineler, endüstri ve ziraat ürünleri, gıda maddeleri v.s. de ilk bakışta göze çarpar. İşte toplumun maddî temelini teşkil eden bütün bu saydıklarımız, geniş anlamıyla, ele alınan “sosyal Morfoloji” nin konusudur.

Çünkü bütün bu fizik olayları, Coğrafya olayları gibi maddî olaylar, türlü teknikler, kolektif inançlar tarafından tamamıyla değişerek sosyal hayatın malı olmuşlardır. Nüfusun çoğalıp azalması, sıklık derecesi nüfus hareketleri, özel sosyal organizasyonlara, belirli sosyal kadrolara, ekonomik verim (rendement) e, pratiklere, sembollere, fikirlere, değerlere, kolektif zihniyete bağlıdır. Bu bağlılık sosyal gerçeğin bilhassa ev, yol, âlet, makine v.s. gibi dışlaşmış yönlerinde kendini daha çok gösterir, gerçekten Sosyal gerçekteki çeşitli derinliğine katlar işe karışmadıkça onları desteklemedikçe, istemedikçe meselâ bu âletlerden her hangi birini ne icat etmek ne de kullanmak mümkün olurdu.

Dış âlemin toplum tarafından şekil değiştirmesine bir başka örnek olarak da - ister ferdî ister kolektif mahiyette olsun - mülkiyeti gösterebiliriz. Gerçekten mal edinmede de; sosyal gerçeğin, değerlere, kolektif zihniyete varıncaya kadar türlü derinliğine katları işe karışır. Marcel Mauss “Essai sur le Don” adlı eserinde; ilkel kavimlerde, “Mana” denen sosyal gücün mülkiyet üzerine olan tesirlerini göstermeğe çalışmıştır.

2. *Sosyal Organizasyonlar ya da organize üstyapılar.* — Sosyal gerçekte bir az daha ileri gidilince ilkin sosyal organizasyonlarla ya da organize üstyapı alanıyla karşılaşılır. Gerçekten sosyal hayatta; meselâ Belediye reisi önünde yapılan bir nikâh töreni, kilisede yapılan bir din töreni, belediye ya da din organizasyonlarının katıldığı bir cenaze töreni, bir Millet Meclisi oturumu, bir mahkeme heyeti toplantısı, bir sendika toplantısı gibi türlü organize üstyapılar dikkati çeker. *Organizasyonlar, az çok katılmış kalıplarla önceden tesbit edilen; düşünülerek hazırlanmış örneklere göre de merkezleştirilen, merkezeleştirilen, düzenlendirilen kolektif gidış (conduite) lerdir.* İşte üyelerine tam anlamıyla baskı (contrainte) yapan, bu organize üst yapılarıdır. Baskı (Cont-

rainte) lardan büsbütün farklı olan sıkıştırma (pressions) lar ise fert ve toplum paralel planları üzerine tesir eder; burada ferdi ile kollektif arasında bulunan bir “perspektiflerin karşılıklı” ndan söz açılabilir. Bu ikisi arasındaki münasebeti de sadece organize üstyapılarla bunların baskıları kesebilir. Yani şu mahut “fert toplum çatışması”, bunların — indi olarak — farklı derinliğine katlara yerleştirilerek karşılaştırılmalarından doğmuş bir yanlıştır. Gerçekte bu çatışma fertle organize üstyapılar arasındadır; bu üstyapılar aynı şekilde daha az katılmış daha eğrilebilir diğer katlarla da çatışma halindedir.

İşte organize üstyapıların bizlerden az çok uzak kalması, “spontané” sosyal hayatla aralarında daima bir boşluğun bulunması bu yüzdendir. Bu hal altyapılara nazaran kendilerini aşkın gören ve onları hükümleri altında bulundurduklarını iddia eden otoriter organizasyonlar kadar; “spontané” sosyal hayatın gimmesine kapılarını ardına kadar açan demokratik organizasyonlar için de doğrudur.

(Bu konu üzerinde daha fazla bilgi edinmek isteyenler Gurvitch’in şu eserlerine baş vurabilirler: L’idée du Droit Social (1932), L’Expérience Juridique et la Philosophie Pluraliste du droit (1936), Les Eléments de Sociologie Juridique (1940), Sociology of Law (1942), Déclaration des Droits Sociaux (1944).

Yalnız Gurvitch’e göre bir nokta hiç tartışmaya gelmez gibi görünmektedir, o da: Organizasyonlar, Sosyal gerçeğin güçlükle kavranan daha derin katlarının ancak bir kısmını, yetersiz olarak bildirebilirler. Onun için incelemelerimizi organizasyonların daha ötesine götürmek lâzımdır. Birçok Sosyologların özellikle “Şekilci okul” temsilcilerinin yaptıkları gibi “topyekûn toplum” veya özel zümreler, organize üst yapılarıyla bir tutuldular mı sosyal gerçek alanını hem son derece daraltmış olurlar hem de onu donmuş katılmış bir hale sokarlar. Bu belki rahat bir yoldur, ama kendilerini kurucularından saydıkları sosyal bilimi de kökünden yıkar.

3. *Sosyal örnekler.* — Sosyal örnekler (Amerikan sosyologları bunları için “pattern” terimini kullanırlar) sosyal hayatta çok büyük rol oynar. Alanları çok genişdir. Klişelerden, gelenekçi “slogans” lardan önceden bilinen işaret (signal) ve alamet (signe) lerden tutun da moda ve geçici heves (engouement) lere kadar her şey sosyal örnekler sınıırı içine girer. Gurvitch’e göre sosyal gerçeğin derinliğine katlarından birini de bu sosyal örnekler teşkil eder. Organize üstyapılarda hâkim bir rol oynayan ve onlarsız işlemeyen sosyal örnekler, organize üstyapılar alanını kat kat aşar. Organize üstyapıların dışında kalan az çok düzenli kollektif gidişler içinde de oldukça geniş bir yer tutar. Örnekler organize üstyapılara göre çok daha eğrilebilir bir

karakter taşır. Onun için örnekler, organize üstyapılarla az çok düzenli gi-
dişler arasında yerleştirilmelidir.

Sosyal örneklerin çok farklı çeşitleri olabilir: Millî ve mahallî yemekler, elbiseler, endüstri ve ziraat teknikleri, nezaket kuralları v.s. örneklerin en baş-
ta gelenleridir. Bunun gibi millî ve mahallî bayramlar, terbiye, politika, hukuk hattâ din ve ahlâk hayatları her şeyden önce örneklerden ilham alırlar. Sosyal örnekler sadece davranışlara yol göstermekle ve onları idare etmekle kalmaz hattâ ister kollektif ister ferdi olsun zihni hayatımıza da yol gösterir. Bunlardan başka tasavvur, idrak, hafıza, yargı, sezgi gibi zihni fonksiyonlara, heyecan ve irade fonksiyonlarına da hep sosyal örnekler yol gösterir.

Sosyal örnekler daima geleneklere, âdetlere, görenek (routine) lere bağ-
lı değildürler. Gabriel Tarde'ın da belirttiği gibi bunlar yeni modalar, geçici hevesler de ortaya atabilirler. Dahası var. Sosyal örneklerin mutlaka tama-
miyle katılmış veya tesbit edilmiş olması da şart değildir. Örneklerin az çok eğrilebilir (flexible), hareketli, değişebilir olanları, birden bire beliriverenleri var
dır. Kısaşı klişeler, "Slogans" ları, katılmış kurallar, ölçüler sosyal örneklerin ancak bir yönüdür. Onun için sosyal gerçeğin derinliğine katlarından biri olan bu örnekleri, sosyal gerçeğin sadece katılmış kabuğuna bağlamağa kalkış-
mak çok yanlış olur.

Genel olarak örnekler: kültür örnekleri, teknik örnekleri diye sınıflanırlar. Gündelik hayatın kollektif davranışlarına yol gösteren, meselâ filan yemeğin reçetesi gibi örnekler; ekonomik hayatın örnekleri hep teknik örnekler sınıfına girer. Ahlâka, hukuka dine, bilgiye sanata bağlı örnekler de kültür örnekleri arasında yer alır.

Çok "relatif" görünen bu teknik, kültür örnekleri zıtlığında da pek ileri gitmemeli: Çünkü bu iki örnek, gerek türlü toplum tiplerinde, gerek zümre-
lerde gerekse türlü medeniyetlerde daima birbirlerine sızmışlardır. Meselâ Eko-
nomik davranış, teknik örnekler kadar kültür örneklerinin de damgasını ta-
şır; ahlâk, din, sanat, terbiye v.s. de kendilerine has olan teknik örneklere göre gerçekleşirler. Bütün teknikler, bağlı oldukları özel bir sosyal kadroda geliştiği-
ne, bütün kültür eserleri de gene bu kadrolarda doğduklarına göre bunun baş-
ka türlü olması mümkün müdür ?

Kollektif âlamet ve işaret (signes, signaux) ler Sosyal örneklerin özel bir halini temsil eder. Bunlar bazan birbirleriyle karıştırılır ve senbollerle bir tu-
tudur. Kollektif işaret (Signal) ler bir toplumun veya özel bir zümrenin emir-
lerini, üyelerine filan veya falan şekilde davranmalarını bildiren bir dış uyarıcı (excitant) dir. Meselâ bir okulun, lisenin zili dersin bittiğini ya da başlayaca-
ğını bildirir, bir aile pansiyonunun gongu pansiyonda oturanları yemeğe davet eder; bayrağın filan hareketi askere ileri yürüyüş emrini verir. Bir fabrikanın

alarm düdüğü ya bir tehlikeyi ya da iş saatini bildirir. Bu türlü misalleri istediğiniz kadar çoğaltabilirsiniz. Kollektif işaret (Signal) ler daima yapma ve itibardır. Bu bakımdan yağmur başlangıcını bildiren gök gürlemesi şimşek gibi tabii işaret (signal) lerden kesin olarak ayrılır. Genel olarak işaret (signal) lerin özel olarak da istenilen davranışı kesinlikle emir eden kollektif işaretlerin senbolik karakterleri de yoktur. İşaretlerin bir ifadeyi bir mânayı taşımaları mümkün olduğu gibi hiç bir ifade hiç bir mana taşımamaları da mümkündür. Meselâ yersiz bir silâh patlamasının bir şavaşa sebep olması gibi, Genel olarak işaretler teknik örneklerine kültür örneklerinden daha yakındır.

Sosyal alâmet (Signe) ler - ki "ifade-işaret" (Signaux - expressions) ler bunların pek az bir kısmını teşkil eder - Çoğu zaman "örnekler" kadrosunu aşan, çok daha geniş bir alanı kavrar. Bütün alâmet (signe) ler bir halin, bir fülün, zihni bir faaliyetin ifadesidir, ama her ifade bir alâmet (signe) değildir. Meselâ bir sevincin, kederin, ağrının yüzde veya davranışta doğurduğu ifade bir alâmet (signe) değildir. *Alâmetler bir mâna (signification) nin yerine geçen ve bu mâna ile, bunu anlamağa veya kavramağa davet edilen kollektif veya ferdi kişi arasında aracı (intermédiaire) ödevini görür.* Meselâ filan yere gitmek için tutulacak yolu gösteren bir ok: "İstenilen yere gidilecek en kısa yol budur" anlamını taşıyan bir alâmet (signe) dir. Yollarda geçişi düzenleyen yeşil ve kırmızı ışıklar "Geçiniz, Bekleyiniz" anlamını taşıyan birer alâmet (signe) dir (Bunlar bir bakımdan da işaretler). Mânaların yerine geçen alâmet (signe) lerin kendilerinde senbolik bir taraf yoktur, çünkü aracılığını ettikleri mânaları tam olarak ifade edebilirler; karakterleri de tamamıyla itibari olabilir.

Sosyal hayat olsun ferdi hayat olsun her cinsten alâmet (signes) lerle ve özellikle senbolik olmayan alâmet (signes) lerle doludur. Çeşitli kollektif ve ferdi davranışlar, türlü sosyal pratikler, organize üstyapılar, hattâ ferdi ve kollektif zihni hayat bile kollektif alâmetlerden bol bol faydalanır. Alâmet (signes) ler genelleştikleri, standartlaştıkları, önceden tesbit edilmiş olmağa eğildikleri nisbette sosyal örnekler alanına girmiş olurlar.

Sosyal örnekler — ister teknik veya kültürel olsun, ister klişeleri, gelenekleri, işaret (signal) leri, alâmet (signes) leri, kuralları temsil etsin — katımın altında onları gerçekleştirecek olan kollektif davranışlar vardır; burada az çok düzenli, ama hiç bir organizasyona bağlı olmayan gidisler bahis konusudur. Böylece sosyal gerçeğin derinliğine katlarından bir yenisine ulaşmış oluyoruz.

4. *Organize üstyapıların dışında geçen az çok düzenli kollektif gidisler.* Sosyal örnek (modèle) leri gerçekleştirecek olan az çok düzenli kollektif gidisler bu örneklerin altındadır; sosyal gerçeğin daha derin bir katında yer alan bu gidisler çoğu zaman beklenmedik şeylerle dolu olur. Çünkü beklenen dü-

zenlilikle fiilen gerçekleşen gidışler arasındaki boşluk çoğu zaman oldukça büyüktür. Sosyal örneklerin fiili kollektif gidışlerde gerçekleşmesi çok farklı derecelerde olur. Gidişlerin örnekleri aştıkları, onları geliştirdikleri, şeklini değiştirdikleri alt üst ettikleri sık sık görülür. Düzenli denen kollektif gidışlerle, bu gidışlerin gerçekleştirdikleri örnekler arasındaki münasebetlerin incelenmesi sosyal gerçeğin altta bulunan tamamıyla “spontanés” katlarının varlığını git-tikçe yaklaşan gürlmeleriyle duyurmaktadır. Bu bakımdan şöyle bir ayırma yapabiliriz :

a) *Törensel (rituelle) ve usule ait (procédurières) kollektif gidışler* kesin şekilde kurallaşmış geleneklere dayanır ve kelimenin tam anlamıyla düzenli bir karakter taşır. Bunlara din törenleri, hukuk ve idare usullei misal olabilir.

b) *Pratik, töre, görenek, hayat tarzı olarak kollektif gidışler.* Birincilere göre çok daha eğrilebilir (flexible) bir karakter taşır ve en geniş anlamıyla “Folklore” terimiyle ifade edilebilirler.

c) *Moda ve heves (engouements) olarak kollektif gidışler.* Kaypak ve değışkendirler. Örneklere âdetlere alışkanlıklara bağlı değildirler. Durmadan değışirler. Giyime bağlı modalar, edebî, artistik, filozofik modalar gibi.

d) *Örneklere uymayan, başboş, beklenmedik, düzensiz, uyuşmaz, dayatan kollektif gidışler.*

Bu ayırma çok önemlidir. Çünkü organize üstyapıların dışında geçen az çok düzenli kollektif gidışler arasındaki ince farkları belir-tir. Bütün bu gidış (conduite) leri kalıplaşmış örnek (modèles stéréotypés) le-rin kesin tatbikleri gibi görmek çok yanlış olur. Bu görüş gerçi işi kolaylaştırır ama sosyal gerçeği en derin noktalarına kadar incelemek zorunda olan sos-yoloğu da konusundan tamamıyla uzaklaştırmış olur. Gabriel Le Bras “Intro-duction a l’Histoire de la pratique religieuse en France” (1942 ve 1945) adlı iki ciltlik dikkate değer eserinde dinsel davranışlarda bile tören (rites) lerle, pratiklerin çoğu zaman çatışma halinde olduklarını belirtmiş ve pek haklı ola-rak da Durkheim (adını ağzına almamıştır) ı tören (rites) lerle pratikleri bir-leştirdiği daha doğrusu pratikleri tören (rites) ler içinde eritmeğe eğildiği için kritik etmiştir. Bugünün Fransasında katoliklerin pratiklerini inceleyen Gabriel Le Bras aynı törenleri takip eden insanların, pratikleri arasında farkların çok büyük olduğunu göstermiştir. Bu konuda Hukuk sosyolojisinden de bir çok misaller vermek mümkündür. Meselâ Hukuk usulleriyle, bunların tatbikleri arasındaki çatışmalar artık atalarsözü hükmündedir.

Sosyal hayatın kendiliğinden beliren hareketlerine uymağa eğilen bütün pratiklerin, organize üstyapılarla olan çatışmaları, şüphe yokki pratiklerin, tö-ren (rites) lerle usullerle olan çatışmalarından çok daha gözle görülün elle tu-tulur bir şiddettedir. Meselâ pratikler durmaksızın organizasyonlarla, “statü”

lerle çatışma halindedir. Bu çatışma hem zümrelerde hem de topyekûn toplumlar içinde görülür. Ama şiddet dereceleri durumlara göre değişir.

Kurum (institutions) kavramı Fransada Durkheim okulunda ve Maurice Hauriou nun eserlerinde oldukça farklı anlamlarda kullanılmıştır. Hele Amerika da bu terim büsbütün bulanık bir şekil almıştır. Gurvitch'e göre bu terimin bu kadar bulanık olmasındaki başlıca sebep de bu kavramın organize üstyapılardan, örneklerden tutun da dinsel tören (rites, usul (procédures), pratik v.s. gibi farklı düzenlilikteki kollektif gidişlere kadar herşeyi içine almasındadır. Bundan başka kurum kavramı çoğu zaman düzen (Ordre) anlamına kullanılır. (Bilindiği gibi XIX uncu yüzyılda çok yanlış bir görüş olarak ilerleme sosyolojisinin karşısına düzen sosyolojisi konmuştur. Birincisi toplumdaki hareketi, değişmeyi, ikincisi sabitliği statükoyu temsil eder) onun için günümüz sosyolojisi bu son derecede bulanık kavramı kullanmaktan vazgeçmelidir. Derinliğine sosyoloji bu kavramın kalkınmasına yardım edebilirse en büyük Kazançlarından birini elde etmiş olur.

5. *Sosyal rollerin atıkları.* — türlü düzenlilik (régularité) te olan kollektif gidişlerin temelinde birbirine girmiş sosyal roller vardır. Bu rolleri ya zümre, sosyal bağlaşma şekilleri (formes de Sociabilité) gibi topluluklar; ya da topluluklara katılan fertler üzerlerine alırlar. Sosyal roller sosyal gerçeğin kollektif gidişlerden daha derin bir katını temsil eder. Davranışlara yüklenen sosyal roller ilk bakışta düzenliliklere, Tüzüklere, hattâ organizasyonlara bağlı gibi görünür, ama bir az daha yakından bakıldı mı, bu roller öznel (subjectif) liğin derinliklerine girdiklerine göre ister kollektif ister ferdî olsun, bütün örneklerin, emirlerin, sosyal düzenliliklerin, dolayısıyla her türlü "standart" hıkların üstüne çıkar. Gerçekten özel bir durumda, zümreler topluluklar veya fertler tarafından oynanan sosyal rollerin yorumlanması, gerçekleşmesi, som kombinezonları, büyük "surprise" ler taşır. Ayrıca sosyal roller yalnız itilmiş (refoulés) duruş (attitudes) lann değil, bazan doğrudan doğruya yenileştirici (Novatrice) ve yaratıcı duruşların da patlak vermesine geniş imkânlar verir. Onun için sosyal roller atkısının az çok düzenli gidişlerle kollektif duruş (attitudes) lar arasında yer alması gerekir.

Bir kaç misal verelim. Her fert aynı zamanda Aile, meslek, sendika, kilise, Köy, Şehir, Devlet, bilginler derneği, spor ekibi gibi türlü zümrelere bağlıdır. Bu zümrelerden her birinde baka başka roller alır. Meselâ bir yandan ya aile babasıdır ya oğuldur v.s.; ya tamirci, satıcı, profesör; filan ya da filan sendikanın üyesidir; bir yandan da bu zümrelerde ya silik, ya parlak ya hâkim, ya tâbi bir rol oynar. Bilindiği gibi bir kimsenin türlü zümrelerde üzerine aldığı roller aynı kuvvette olmaz. Meselâ baba ve koca olarak son derecede nüfuzlu olan bir insan bir arkadaş ya da meslektaş olarak çok silik ola-

bilir. Bir politika ya da sendika lideri bakarsınız aile hayatında çok sönük bir rol oynar. Bu bakımdan “Sosyal rol” kavramı, bir kimsenin çeşitli zümrelerde oynadığı rollere bağlı olarak türlü kılıklara bürünebileceğini ihmal eden bir Karakterolojinin boşluğunu bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır. Hidetliler, heyecanlılar, soğukkanlılar, uysallar, huysuzlar üzerlerine aldıkları rollere göre karakter değiştirirler; meselâ bir zümrede çok silik kalan bir insan bir başka zümrede bir “as” kesilir. (Moreno ve Jennings)

Başka bir misal alalım. Her hangi bir fert ya da zümre türlü sosyal politik durumlara göre çok farklı hatta zıd roller bile alabilir. Bakarsınız bir zaman devrimci olan bir fert ya da zümre devrimden sonra — yerinde saymak, veya daha ileri anlayışta bir ferdin ya da zümrenin belirmesi yüzünden — muhafazakâr duruma düşer. Bu türlü hallerde toplumda sosyal rollerin temelli bir değişikliğe uğradığı görülür. Meselâ Marx çeşitli sosyal sınıfların özellikle Burjuva ve küçük burjuva sınıfının rollerindeki tarihi değişikliği göstermiştir.

Bir başka misal alalım. Her bir topyekun toplumda, zümrede, organize üst yapılarda üyelerinin çoğunu çeken bir takım imtiyazlı roller vardır. Bu rollere girenler bir başarı kazanmış yükselmiş olur, giremeyenler de başarısızlığa yenilgiye uğramış, düşmüş olur. İşte oynanan rollerle oynanamayan roller arasındaki zıtlık burada önemli bir hal alır; çünkü zümreler, zümreler içindeki çeşitli “Biz” ler, ferdlar her zaman kendilerine layık gördükleri mevkileri tutmak, diledikleri rolleri oynamak başarsımı kazanamazlar. Bir sürü nevrozluklar ve aşâğılık duyguları buradan doğar.

Bir ferdin, bir “Biz” in, bir zümrenin oynayacağı çeşitli roller her zaman bir birlikteki ahenge uymaz. İşte sosyal gerçekteki, fertlerin ve kollektif varlıkların içindeki türlü zıtlıklar gerginlikler hep buradan çıkar. Sosyal rollerdeki zıtlık yalnız yatay (Horizontal) bir plânda değil, derinliğine katlarda da vardır. Gerçekten organize bir üst yapıda emir edilen sosyal roller, müşterek bir tesirle birdenbire kendiliğinden beliriveren sosyal rollerden kolaylıkla ayırd edilebilirler. Aynı şekilde kendiliğinden beliren bu roller kollektif varlıkların ve fertlerin gelecekte gerçekleşmesini istedikleri sadece istenen, kuvve halinde mevcut, sosyal rollerden de ayrılır. Bu bakımdan bir fabrikada, bir fakültede ya da bir asker zümresinde, bu çeşitli çizgilerdeki sosyal roller üzerinde yapılacak bir analiz çok dikkate değer sonuçlar verebilir.

Sosyal roller daima birbirinin içine girmiş bir haldedir, hem de daima bir takım sosyal kadrolar içinde belirirler. Bunlar ne diğer rollerden ne de unsurunu teşkil ettikleri bütünden ayrılabilirler. Görülüyor ki burada organizasyonlardan hatta az çok düzenli kollektif gidışlerden bile çok daha akıcı ve değişken, dalgalı bir takım atkı (trames) lar karşındayız. Bunlara pek âla “dram” da denebilir. Sosyal rollerin atkıları hiç bir zaman bütünlüğünü

kollektif gidişlerde bulamaz, hatta pratikler ve modalar bahis konusu olduğu zaman bile. Kolektif gidişler, sosyal rolleri sezilemeyecek derecede zayıf bir şekilde ifade edebilir, hele tasarlanan istenen, itilen (refouler), düşünülen rolleri hiç ifade edemez. Sosyal roller daha ziyade bazı kollektif ve ferdi gidişlerin hareketini hızlandıran “tremplins” ler, bu gidişleri — hatta örnekleri aşan, alt üst eden, deviren, değiştiren gidişler bile olsa — yeniden çizebilen az çok elle tutulabilir hareket noktalarıdır. Sosyal rollerdeki ferdi ve kollektif öznel (subjectif) likler, kendiliğindenlik (Spontanéité) ler önceden kestirilemeyen “surprises” ler, sosyal gerçeğin daha derin bir katının bulunduğunu bildirir. Bu da hemen sosyal rollerin altında bulunan “kollektif duruşlar” katıdır.

6. *Kollektif duruşlar.* — Sosyal gerçeğin az çok düzenli kollektif gidişlerden ve hareket noktası ödevini gören sosyal rollerden çok daha derin olan bu yeni katına ulaşmak için kollektif hayatta her şeyin mafsallaşmış, yapılaşmış, düşünülmüş, elle tutulur bir halde olmadığını hesaba katmak gerekir. Duruş (attitudes) lar alanı sosyal gerçeğin ölçülemez alanıdır. Sosyal hayatın “spontané” alt yapısını şekil eden derinliğine katlar, kollektif duruşlarla açılır. Egrilebilir örnekler, pratikler, modalar, yaşanmış ve hayal edilmiş sosyal roller bu bakımdan birer araçlardır. Duruş (attitudes) larla asıl “spontané collectif” e yaklaşmış oluyoruz.

Kollektif duruş teriminin anlamı nedir? Şöyle bir geçici tarif yapılabilir: zümreleri, zümreler içindeki “Biz” leri ve topyekun toplumları hep birlikte belirli bir tarzda harekete, özel sosyal rolleri yüklenmeğe sürükleyen bir takım istidatlar (dispositions) dır. Bu eğilimler ya hiç ya da kısmen amacına ulaşır; ama hiç bir zaman tam anlamıyla gerçekleşemez. Yalnız bu duruşlar tamamıyla kuvve halinde kalsalar bile; gene de organize üst yapıların, örneklerin, işaret (signes) lerin kaynaştığı; pratiklerin yapıldığı, rollerin oynandığı, sosyal zıtlıkların çatıştıkları çok özel bir çevre yaratırlar.

Kollektif duruşlar az çok düzenli gidişlere ya da organize gidişlere elverişli olduğu kadar, sosyal gerçeğin daha derin bir katında karşılaşacağımız yenileştirici (Novatrice), yaratıcı, kaynaşma halindeki kollektif gidişlere de elverişlidir. Kollektif duruş (attitudes) lar örneklerden işaret (signaux) ve alamet (signes) lerden sıynılarak “slogans” ve klişe şekline büründükleri oranda bağımsızlıklarını kuvvetlendirirler. Ama kollektif duruşların bu “slogans” ve klişelerin üstün tesirleriyle kurulduklarını sanmak da tamamıyla yanlışır. Gerçekte bunlar daha ziyade türlü örnek ve işaretlerin temelindedirler, çünkü çoğu zaman hem üretici hem de ürün olan değer ve kollektif fikirlerle doğrudan doğruya bağlı bulunurlar. Kollektif duruşlar, bir çok sembollerin, özellikle kollektif değerleri özel bir sosyal çevrede ifade eden heyecan sembol-

lerinin, açılmasına elverişli bir iklim hazırlar. Beri taraftan kollektif duruşlar her çeşit zümrenin kurucu bir unsurudur. Özel zümrelerin temelinde, kollektif duruşların buldukları ve bunların çatışma halinde oldukları bilinmezse; bu özel zümreleri ne anlatmak ne de kavramak mümkün olur.

Kollektif duruşlar aynı zamanda hem oynak hem de sabit, hem önceden kestirilemez hem de kestirilebilir; hem kavranamaz hem de deneyleme (experimentation) ye hatta ölçüye elverişlidir. Bunlar sosyal gerçeğin belki de en aykırılıklarla (paradoxal) dolu katını teşkil eder. Kısası Kollektif duruşlar: *aynı zamanda hem bir zihniyeti, hem beğenme ve nefret fiillerini; gidişlere ve tepkilere istidatları; belli sosyal rolleri üzerine alma eğilimini; kollektif karakteri; nihayet sosyal sembollerin göründükleri ya da türlü değerlerin kabul veya red edildikleri sosyal kadroları; içinde bulunduran bir takım sosyal bütün (gestalt) ler diye tarif edilebilir.*

Duruşlar, topyekun sosyal olaylardan, sosyal tiplerden (Biz, zümre, topyekun toplum) ve sosyal hallerden ayrılamazlar. Sosyal hayatın diğer unsurlarıyla ayrılmıyacak şekilde bağlanmış yapıcı unsurlardandır. Bunlar bir az önce belirttiğimiz gibi, sosyal gerçekte önemi ihmal edilmemesi gereken bir takım “sosyal gestalt”lardır. Sonra ferdi duruşları, kollektif duruşların karşısına koymak ta mümkün değildir. Çünkü bunlar arasında “perspektiflerin karşılıklılığı” (reciprocité des perspectives) ilkesi hüküm sürer. Gerçekten fertlerin duruş (attitude) ları, bağlı buldukları zümrelere göre değişir. O sözde “halk efkârı” yoklamalarının başarılı olmamasındaki sebeplerden biri de sözde “ortalama insan” a sorulan sorulara alınan tereddütlü cevaplarla, parçalanamaz bir bütün olan zümrelerin gerçek duruş (attitudes) larının birbirleriyle karıştırılmış olmasıdır. Bu halk efkârı yoklamalarının sonuçlarından; ancak halk efkârının altındaki gerçek duruşlara ulaşıldığı zaman ve bu ifade edilmiş fikirlerle zümrelerin gerçek duruşları arasındaki fark katsayı (coefficients) ları tesbit edildikten sonra faydalanılabilir.

Böylece Amerikan psiko - Sosyolojisinin yanlışları kendiliğinden ortaya çıkmış olur. Gerçi son on onbeş yıl içinde sosyal duruş (attitude Sociale) kavramını ortaya atmakla, sosyal içgüdü gibi yanlış ve bulanık bir kavramın ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Ama “duruş” u sadece ferdi psikolojiye veya zihinlerarası psikolojiye bağlamakla yanlış yola sapmıştır. Gerçekten “duruş” kavramı hem “Ben” i hem “Başka” sını hem de “Biz i, hem zümreleri hem topyekun toplumları içine alan bir kavramdır; onun için de bu kavram daima hem ferdi hem de kollektiftir; önce de dediğimiz gibi bunlar tam bir sosyal bütün teşkil ederler, zihni unsur onun yalnız bir yönüdür, Kollektif duruşlar; gidış (Conduite) ler ve sosyal roller gibi çok az bir derecede zihniyetlere bağlanabilirler. Sosyal duruşların salt psikolojik yorumu, Amerikan bilginlerini, sosyal çatışma ve çatışki (antinomi) ların, özellikle sap-

kin duruş (attitudes perverses) lardan çıktığı fikrine sürüklemiştir. Onun için de yumuşatıcı öğütlerle, anlaşmazlıkları ortadan kaldıracak yeniden terbiye (rééducation) yoluyla, nihayet psikoteknik ya da psikanalizle duruşları değiştirmenin mümkün olabileceği hayaline kapılmışlardır. Meselâ güney Devletlerde beyazların siyahlara karşı “duruş” larını değiştirmek; göç etmiş farklı zümrelerin birbirlerine karşı takındıkları duruşları düzeltmek; patronla işçilerin birbirlerine ya da Alman milletinin diğer milletlere olan “duruş” unu yumuşatmak için hep yukarıda ileri sürülen metodların kullanılmasını teklif etmişlerdir.

Bu türlü teşebbüsler şüphesiz çocukca şeylerdir, bunların tutunamaması başansızlığa uğraması; temelinden sosyolojik, kollektif bir şekil ya da gestalt olan bu “duruş” kavramının sırf psikolojik bir köke bağlanmış olmasındadır. Bu gibi başansızlıklar, sırf psikolojik yorumlamaya dayanan bu türlü açıklamaların yanlışlığını sakathığını — her türlü analizden — daha açık olarak ortaya koymaktadır. Sosyal gerçeğin derinliğine katlarından birini teşkil eden bu duruşlar birbirine girmiş sosyal rollerden, pratiklerden en elastiki modalardan, az çok düzenli gidışlerden, organize üst yapılardan çok daha zengindir. “duruş” (attitudes) lar bütün bunlara temel ödevini görür, gözücüşleri de diğer katlarda tesirini belli eder; zaten bütün bunlar kollektif duruşların bir çeşit ifadeleri, dışlaşmalar (objectivations) i, gerçekleşmeleridir. Ama bu kollektif duruşlara bazan pek zayıf bazan da kuvvetle sızan unsurlar vardır. Bunlar da kollektif duruşların tam altındaki sosyal sembollerdir, bunları ne örneklerle ne de işaret (signaux) ya da alamet (signes) lerle karıştırmamalıdır. Burada sosyal gerçeğin yeni bir katkıyla semboller alanıyla karşı karşıya bulunuyoruz.

7. *Kollektif Semboller.* — Sosyal gerçeğin sembolik katı o kadar geniş ve önemli hatta o kadar yaygındır ki sınırlarını çizmek hayli güç görünür. Bir bakımdan sosyal gerçeği meydana getiren katların çoğu sembolizme bağlıdır. Sosyal’ın dış âlemdeki gözücüşlerinin çoğunda, organize üst yapılarda, örnekler (özellikle kültürel olanlar) de, törenlerde, mahkeme usullerinde sembolizm; mantık kategoriyalarına, ahlâk ve hukuk emirlerine hatta kollektif tasavvurlara ve diğer zihin hallerine kadar yayılır. Sosyal’ın bu çeşitli katları neyi sembolleştirir? İlkin parçalanamaz bir bütün olan sosyal gerçeğin (Topyekun sosyal olayların) çeşitli katlarının birbirine bağlanması, birbirlerinin içine girmesi ancak sembollerin yardımıyla mümkündür. Sosyal gerçeğin özünü temsil eden her ürünü her de üreticisi olan semboller, katlar arasındaki çatlakları boşlukları durmadan dolduran, tamir eden, her yere yetişen akıcı bir çeşit sosyal çimento işini görür. Sonra ödevlerini hiç bir zaman hakkıyla göremezler çünkü sosyal hayatın dinamik hareketliliğine bir türlü

yetişemezler daima geç kalırlar; sosyal gerçeğin durmaksızın yenilenen süreksizliği (discontinuité) yüzünden de daima işi başından aşkındır.

Sosyal semboller gerçı her şeyden önce katların parçalanamaz bütünlüğünü sembolize eder; ama aynı zamanda özellikle eksiksiz olarak bildiremediği zihni eserlere, kolektif fikir ve değerlere de bağlıdır. Bir yandan yapıcı ya da yayıcıların bir yandan bunları kabul edenlerin kolektif duruşlarını hesaba katmalıdır. Semboller, gerek yapıcıları, gerek bunları kabul edenleri, sembolize edilmiş muhtevalara doğrudan doğruya iştirake sürükler.

Sembolizm meselesi bir çok yanlış yorumlamalara yol açmıştır. Son zamanlardaki bazı görüşlere göre: (Özellikle Anglo - Saxon) sembollerin hepsi alamet (signes) ve işaret (signaux) lere çevrilir. Bu da "sembolik" in esaslı iki vasfını (a. ifadesindeki kusurluluk unsuruyla b. manalandırılmışa, doğrudan doğruya iştirake sürükleyen "araç" unsurunu) bilmemek; aynı zamanda "kurucuları" değil de sadece bunları kabul edip gerçekleştirenleri dikkate almaktır.

Analizimizi daha ileri götürmeden çeşitli sosyal sembollerden bazı misaller vereyim. Jeanne d'Arc heykeli, Temmuz sütunu, Fédérés ler duvarı, bir sürü kolektif fikir ve değerler bütününi kusurlu bir şekilde bildiren bir takım semboller değil midir? Totem olan hayvan ya da nebat klan tanrısının bir sembolü değil midir? Lévy Brühl'ün dediği gibi : Tanrı gücü, klan üyeleri tarafından kabul edilebilir bir şekil alması için hayvan ve nebat kılıfına bürünmüştür¹. Haç, hıristiyanlığın sembolü değil midir?; sadece İsanın çarmıha gerilişini dirilişini değil, müminlerde doğurduğu fikir ve değerlerin bütününi - ki bunları havariler yaymışlardır - hatırlatmaz mı? Milli bayrak, Millet denen muhtevası son derecede zengin bir topyekun toplum (Société globale) a iştirakin, toplanmanın sembolü değil midir? Bir sokak köşesinde karşılaştığımız bir polis, bir belediye ya da politik organizasyonu sembolize etmez mi? Üniformalar her gün giydiğimiz elbiseler sosyal fonksiyonlarımızı, oynadığımız sosyal rolleri, kısası yaşadığımız özel hayat tarzına bağlı estetik değerleri sembolize etmez mi? Dil bir semboller sistemi değil midir? Bunlar gibi kolektif ve ferdi zihniyetler, şuurlar geniş bir sembol cihazından faydalanırlar. Bu olgu, zihninin, "psychique" in, şuurunun, sosyal karakterini gösterir. Onun için, mantık kategoryalarını, ahlak emirlerini, hukuk kurallarını; derin mantıklı fikirleri, ahlak ve hukuk değerlerini; duruma göre ayarlayan ve ancak kusurlu bir şekilde ifade eden bir takım semboller gibi ele almak mümkündür.

Her sosyal sembolda iki kutup vardır : bir yandan özel bir türün alamet (signe) idir; bir yandan da bir iştirak aletidir. Bu iki kutbun aynı şiddette

(1) L'Expérience Mystique et les symboles chez les primitifs, 1938.

olmaması mümkündür; ama senbole has karakter ortadan kalkmadıkça bunların yok olması mümkün değildir. Sembolik âlemin, ilkin inançlara ve tabiat üstüne bağlı olarak mistisizm yoluyla başlamış olması şüphesizdir. Onun için iştirak âleti anlamında olan senbol, uzun zaman kusurlu alamet (signe inadéquet) anlamına gelen senbolden üstün tutulmuştur; ama ikinci anlamda senbol de hiç bir zaman büsbütün yok olmamıştır. Bunun dolambaçlı ispatını da senbol teriminin kökünde bulmak mümkündür. Gerçekten grekçede bu terim: “gerektiği zaman bütünü bildirmeye yarayan bir bütünün yarısı” anlamına gelir. Meselâ iki dostun, bu dostluklarını bildirmek daha doğrusu senbolize etmek - için bir parayı ikiye bölmesi gibi. Zamanla daha sonraki toplumlarda, bu senbollerin daha akli bir karakter aldıkları inkâr edilemez; ama bunların basit birer alamet (signe) e çevrildikleri sonucu da çıkarılmamalıdır. Böyle bir sonuca varılırsa üç bakımdan yanlış düşülmüş olur:

a) Böyle bir birdendeğişme (mutation) sembolik âlemi yok ederdi; halbuki sosyal gerçekte senbolün önemi gittikçe artmıştır, bu inkâr edilemez.

b) Bir senbolde “ifade - alamet” unsurunun kuvvetlenmesi, ondaki “iştirak âleti olma” vasfının büsbütün yok olması şöyle dursun, bazan zayıflamasını bile gerektirmez.

c) Gerçekten, bu “iştirak” unsuru da akılsal ve tabii bir karakter alabilir, böylece senbollerin mistiklik vasfıyla hiç bir ilgisi kalmaz. Meselâ derinliğine bütün katlarına sosyal varlığa şuurlu olarak iştirak etmenin, gene bunun gibi zihni kolektif yaratmalara, bilimsel araştırma ekiplerine v.s. ye şuurlu olarak iştirak etmenin mistiklikle hiç bir ilgisi olmayacağı meydandadır.

Bütün bu söylediklerimizden sonra sosyal gerçeğin, incelemekte olduğumuz bu senboller katı şöyle açıklanabilir: Sosyal senboller manalandırılan muhtevaları, kısmen ifade eden; muhteva ile onları kuran ve gene onlara başvuran ferdi ve kolektif âmiller arasında aracılık (médiateur) — ki bu aracılık da; âmil (agent) lerden muhtevalara ve muhtevalardan âmillere olan karşılıklı iştirakçiliği teminden ibarettir — etmeğe yarayan bir takım alametler (signes) ler yani hazır bulunmayı, mevcut olmayı, bildirmeye yarayan ve bile bile onların yerine konan şeylerdir.

Senbollerin başlıca karakteristiklerinden biri: bir şeyi ortaya atarken gizlemesi, gizlerken de ortaya atmasıdır; bir yandan iştirâke sürüklerken, bir yandan tam iştirâki engellemesi; frenlerken, gene de iştirâke sürüklemesidir. Başka bir deyimle sembolik âlem iki anlamlı (ambiguë) dir; onun için de kökünden sosyaldır, insanîdir. Senbollerin temelinde bulunan bu iki anlamlılıktır ki sembolik âlemdeki dramın doğmasına sebep olur: gerçekten senbollerin daima işleri başlarından aşmıştır; güçleri, ödevlerini kusursuz yapma-

ğa yetmez. Bazı tarih çağlarında yorgunlukları o kadar artar ki: bu senbollerdeki kargaşalığa bakarak toplumun sosyal halini karakterize etmek geçiş (transition) ya da çöküş halinde olduğunu kestirmek mümkündür. Senbol-ler Pierre Janet ve Whitehead'ın ¹ iddia ettikleri gibi sadece heyecan dün-yasından gelmez; senbollerini ne Pareto ve Thurman Arnold'un ² sandığı gibi heyecanların doğurduğu hayallere bağlamak; ne de Sorel ³ gibi gü-nümüzün "mythos" leriyle birleştirmeye kalkışmak mümkündür.

Sosyal senbollerde bazan zihni unsur hâkim olabilir: Ferdî ve kolektif tasavvurlarda; zaman ve mekân kadrolarında; mantık kategoriyalarında; sonsuzluk kavramını doğuran matematik miktarlarda (Sonsuz küçükler he-sabı); çeşitli bilimlerin zihni işleyişine temel olan kavramlarda; nihayet Dil-de olduğu gibi... Bu sonuncusu zihni senbollerle iradî ve fiili senboller ara-sındadır, çünkü bilindiği gibi dilin ilk şekli haykır (exclamations) ve jest şeklindedir.

Sosyal senbollerde bazan da heyecan hâkim olabilir: Danslarda, şarkı-larda; matem ifadelerinde; düğün karnaval şenliklerinde; aşkı bildirme tarz-larında; bayraklarda, nişanlarda, anıtlarda; büyücü, aziz, kahraman, dâhi, bilim ve sanat koruyucuları, şövalye, Efendi, üretici, teşkilâtçı gibi ideal ah-lak tipleri tasvirlerinde olduğu gibi.

Sosyal senbollerde nihayet fiil ve irade hâkim olur; işaret senbollerini; ha-reket senbollerini; idman senbollerini çağın senboleri; emir senbollerini; teşvik senbollerini; tahrik senbollerini gibi.

Şüphe yok ki senbollerin büyük bir kısmı senbolizmin bu üç cinsini bir-den taşır; onun için senbollerini böyle kesin sınırlarla ayırmak mümkün değil-dir; her senbolde bu üç unsur vardır; fark, bunların renk ve şiddet derecesin-dedir.

Sosyal senbollerin kolektif hayatın ürünü müdür yoksa kendinin nes-nel (objectif) bir gerçekliği mi vardır, bunlar üzerinde düşünmeğe sosyoloji-nin yetkisi yoktur. Ama Sosyolojinin — ölçüleri tamamiyle ampirik — büs-bütün başka neviden bir meseleyi ele almağa hakkı vardır:

a) *Aldatıcı ve yanlışlığı bilinen senboller.* (Slogans peşin yargı, mu-hayyeleyi ya da üstünlük aşağılık duygularını tahrik eden hayaller, sahtekâr-lıklar, dalkavukluklar v.s. gibi);

1 Janet, Les débuts de L'Intelligence, 1935; L'Intelligence avant le Lan-gage 1936; A. N. Whitehead. Symbolism its Meaning and Effect, 1927.

2 Thurman W. Arnold, The Symbols of government, 1935; The Folklore of Capitalism, 1937.

3 Sorel. G. Reflexions sur la violence, ikinci baskı 1910; Les illusions du progrès, ikinci baskı, 1911.

b) *İstihzalı senboller* (Meselâ cinsler arasındaki münasebete, libidoya, özellikle evlilik yapısına bağlı senboller gibi)

c) *Hiç bir kötülük taşımayan senboller*: Medeniyetin türlü yönlerine bağlı senboller — hiç olmazsa prensip bakımından — bu zümreye girer. Meselâ: büyü ve din senboller; ahlak senboller; hukuk senboller; estetik senboller; bilgi senboller; nihayet terbiye edici senboller v.s. gibi. Bunların önemi, sosyal gerçekte senbolik katın esaslı rolünü daha kuvvetli kılar.

Sosyal senbollerin aracılık vasfı onları çok değişken kılar. Senboller; a) Yapıcılara, yayıcılara b) alıcılara c) Bunların çoğu zaman çok dalgalı olan kollektif duruşlarına; d) Fikir ve değerleri senbolize etmek için başvuru senbollerine; e) Özel sosyal hallere (sakin zamanlar, taşkın zamanlar, devrimler, savaşlar, durgun haller, geçiş (transition) çağları v.s.); f) Derinliğine katlardan her birinin şiddet derecesine; bunların değişme devrelerine, çatışma derecelerine bağlı olarak değişir. Bütün bunlara, bir de yukarıda adı geçen “kollektif âmil (sujet)” lerin çeşitli görünüşlerine bağlı olarak senbollerde meydana gelen şu değişiklikleri de katmak lâzımdır: onlar da 1) Çeşitli sosyal bağlaşma şekilleri (Senboller Mikrososyolojisinin araştırma konusu); 2) zümrelerin türlü tipleri (zümrelere bağlı senboller differensiyel tipolojisinin, araştırma konusu); 3) Topyekun toplum tipleri (Senbollerin makrososyolojisinin araştırma konusu) dir.

Senbolik katın karakteristiğini teşkil eden bu değişebilirlik ve “relatif” likteki çok istisnai şiddet, sosyal gerçeğin bütünüyle senbolik kat arasındakiki içten ve gizli yakınlığı bir kat daha kuvvetlendirir.

Ama bu katın da önemini pek büyütmemelidir. Durkheim¹ ve G. H. Mead’ın başka başka sebeblere dayanarak ileri sürdükleri; sosyal’ın bütün gözüklüklerinin senbolik’e çevrilebileceği fikrini kabul etmek de doğru değildir. Durkheim şuurları kaynaştırmak için biricik çare senbollerle başvurmakta diyecek kadar işi ileri götürmüştür. Aşkın kollektif şuur tarafı olan Durkheim, ferdi şuurların birbirlerine kapalı olduklarını, onun için de ancak işaret ve senbollerle birbirleriyle anlaşabileceklerini iddia etmiştir. Böylece Durkheim kendini “kapalı şuur” teorisinin esiri kılmıştır. Bilindiği gibi bugün psikolojide olduğu kadar Sosyolojide de bu teorinin hiç bir hükmü kalmamıştır.

Kıyası sosyal gerçeği kapalı şuurlar arası münasebete ya da zihinler arası münasebete sürükleyen görüşleri atmak; anlaşma aracı olarak kullanılan işaret ve senbollerini değerlendiren bir peşin birlik olmadıkça da hiç bir anlaşmanın mümkün olamayacağını hesaba katmak lâzımdır. O zaman sosyal gerçekte, senbollerin çok az tesir ettiği hatta onları kat kat aşan bir alanın bulunduğunu kabul edeceklerdir. “Biz”, “Başkalarıyla münasebet” le kar-

1 Les Formes Élémentaires de la Vie Religieuse, sah. 329-333.

şılaştırılır ve “Biz” lerin en şiddetli bir derecesi olan “Communions” lar ele alınır; sosyal olayların, tam iştirakleri gerçekleştirmeğe ve sembollerini aşmağa eğilen bir tarafı olduğunu görecektir. Bazan dostluk, sempati, aşk gibi “başkalarıyla münasebet” hallerinde bile senbolizmi aşan gözüüklerle karşılaşılır. Beri taraftan sosyal gerçeğin katları arasında senbolik kattan daha derinlere inildimi yenileştirici (Novatrice), yaratıcı, kaynaşan kolektif gidiş (Conduite) katiyle karşılaşılır; onun altında da kolektif fikir ve değer katiyle kolektif zihni fiiller katları görünür. Bütün bu katlar, sosyal gerçeğin sembollerini aşmağa eğilen alanıdır.

Gurvitch Sosyal gerçeğin bu alanına geçmeden önce şu noktaya dikkati çekmektedir: sosyal sembollerin hepsi de standartlaşmış, genelleşmiş değildir. Bunların mutlaka az çok donmuş ya da önceden tesbit edilmiş örneklere bağlı olması gerekmez. En elastiki örneklerden bile çok daha yumuşak olanları vardır; Biricik ve tekrarı mümkün olmayan semboller mümkündür; önceden hiç düşünülmemiş semboller belirebilir; Devrim, savaş, geçiş (transition), sosyal kargaşalık zamanlarında, bu “spontané” bir defaya mahsus olan senbolizm, özel bir önem kazanır. Bu “spontané” senbolizm bizi şimdi gözden geçireceğimiz yenileştirici (Novatrice) ve yaratıcı kolektif kaynaşmalara yaklaştırır. Bu kat hemen semboller âleminde sonra gelir.

8. *Kaynaşan, yenileştirici (novatrice) ve yaratıcı kolektif gidişler.* — Kolektif gidişlerin analizi törenlerden başlayarak; beklenmedik, düzensiz, uyumsuz, kurallara kafa tutan davranışlara kadar çıkan; türlü derecelerinin bulunabileceğini göstermişti. Duruş ve semboller üzerine yaptığımız analizlerle tamamlanan bu gözlem (observation) bize çoğu zaman sosyologun gözünden kaçan bir olguyu sezdirir. Gidişlerin kolektif olmaları için, onların mutlaka düzenli, önceden bilinen beklenen bir şey olmaları gerekmez. Kolektif gidişlerde önceden kestirilemeyen beklenmedik unsur son haddini buldu mu, kaynaşan, yenileştirici (Novatrice), yaratıcı kolektif gidişler karşısında bulunuyoruz demektir. Bunlar öyle bir takım davranışlardır ki; az çok donmuş katlaşmış, standartlaşmış örnekleri, sosyal sembollerini dikkate almamakla kalmaz; yerine kendi bulduklarını koymak için onları kötüler, alt üst eder, yıkar, yok eder. Bu gidişlerin karşısında, önceden kurulmuş her şey, sosyal gerçekte edinilmiş, yerleşmiş, donmuş katlaşmış ne varsa; yenilmesi, aşılması gereken bir engel gibi görünür. Onun için de bu gidişlere “kaynaşan” vasfını taktık. Olmuş bitmiş şeyler; bunlardaki yapılacak ve kurulacak olana doğru atılış (élan) i durduramaz. Bu kolektif gidişler ne nisbette yepyeni örnekler kurmağı başarırlar; görülmemiş kolektif “duruş” (attitudes) lar

ortaya atarlar; yaşanmamış, tasarlanmamış kolektif değer ve fikirlere yol açarlarsa o nisbette yaratıcı olurlar.

Çoğu sosyologların işledikleri en büyük yanlışlardan biri de; kaynaşan, yenileştirici (Novatrice), yaratıcı kolektif gidişleri bilmemeleridir ¹. Sosyologları toplumun olmakta olan, kaynaşan, yenileştirici tarafı değil de daha ziyade olmuş bitmiş tarafı ilgilendirmektedir. Bunun bir çok sebepleri vardır: a) Olmuş bitmiş donmuş, katılaşmış olayların incelenmesi; hareketli dalgalı; olmakta olan olayları incelemekten daha kolaydır; b) “Kurum” kavramı da bu noktada zihinleri tenbelliğe sürüklemiştir; c) Bütün yenilikleri, buluşları, yaratmaları ferdi teşebbüse mal eden fertci görüş; sosyologları, bu vasıfları topluma bağlamak noktasında çekingen kılmıştır. d) Nihayet “statik” (“dinamik” zıtlığına dayanan görüş de, sosyologların dikkatini bu yenileştirici yaratıcı kolektif kaynaşmalardan uzaklaştırmıştır.

Bu yaratıcı kolektif kaynaşmalara, özellikle politik ve sosyal devrimlerde, büyük reform çağlarında, din hayatının büyük sarsıntılara uğradığı zamanlarda, iç ya da Miletlerarası savaşlarda, kit’aların keşfinde ve bunların sömürgelendirilmesinde rastlandığı inkâr edilemez. Bütün bu büyük sosyal değişiklik anlarında kolektif gidişler henüz nereye varacağı kestirilemeyen çevrelerde geçer, yepyeni istikametlere yönelir, önceden hiç karşılaşmadıkları yepyeni durumlara uymağa çalışır; bu yüzden de sosyal örnekler ve semboller büyük bir kargaşalık içinde kahrılar, yol gösteremez hale gelirler. İşte o zaman sosyal gerçeğin bütün katlarına el atan yaratıcı kolektif gidişler belirir.

Bu kaynaşan yenileştirici ve yaratıcı kolektif gidişlerin yalnız böyle istisnai tarih anlarında belirindiklerini sanmak yanlıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi bunlar sosyal gerçeğin her anında hazırdirler. “Topyekun sosyal olaylar”ın her birinde daima kurucu bir unsur olarak bulunur; “Spontané” sosyal hayata renk veren odur; gelenek ve devrim arasındaki çözülemez çatışki (antinomie) ona dayanır. Gerçekten denilebilir ki her toplumda ve her özel zümrede, varlıklarının her anında muhafazakâr kuvvetlerle yenilik getiren kuvvetler arasında daha doğrusu devrimle devrime karşı gelen güçler arasında çok şiddetli bir çatışma olur. Bu bakımdan da denilebilir ki organize üst yapılar morfolojik temele karşı devamlı bir devrim halindedir. Bunun gibi örnekler organizasyonlara, pratikler örneklere, sosyal roller pratiklere, kolektif duruşları sosyal rollere, semboller duruşlara, yenileştirici ve yaratıcı kolektif gidişler senbollere duruşlara ve bütün diğer derinliğine katlara karşı devamlı bir devrim halindedir. Gene denebilir ki: Organize üst yapı-

1. Saint Simon, Proudhon, Marx; kısmen de Cooley le Durkheim bunların dışındadır. Ama son ikisi sosyal gerçekte yaratıcı unsurun hesaba katılması gerektiğini ileri sürmelerine rağmen, meseleleri ortaya atış tarzları bu fikirlerine uymaz.

lar örneklerin ve pratiklerin devrimine karşı tepkide bulunur; bunun gibi örnekler kolektif gidişlerin; kolektif gidişler sosyal rollerin; sosyal roller kolektif duruşların v.s. devrimine karşı tepkide bulunur. Yalnız şu noktayı özellikle hatırdâ tutmak lâzımdır: Yenileştirici ve yaratıcı kolektif gidişler, sosyal gerçeğin derinliğine katların her birine tesir ederken mukavemetle, karşı tepkiyle karşılaşır ve ancak istisnai tarih anlarında, özel sosyal durumlarda onların mukavemetini kırarak zafere ulaşır.

Şunu da hatırlatalım ki: Sosyal bağlaşma şekilleri (formes de Sociabilité), zümreler, topyekun toplumlar gibi yataylığına tipler arasında; kaynaşan yenileştirici, yaratıcı kolektif gidişlere elverişli mikrososyolojik, differansiyel ya da topyekûn sosyal kadroları tesbit etmek de mümkündür. Meselâ “Biz” ler, bu kaynaşan yaratıcı kolektif gidişlere “Başkalarıyla münasebet”lerden daha elverişlidir; “Biz” in türlü dereceleri arasında da: baskı bakımından en zayıf, kaynaşma bakımından en şiddetli olan “Communion” lar; “Communautés” ve “kitle”lerden daha elverişli görünürler. “Communion” lar arasında da aktif olanlar — bunların da özellikle sistemli (Volitif) ve “activiste” olanları — yenileştirici ve yaratıcı kolektif gidişlerin tutunmalarına uygun oldukları halde; pasif olan “Communion” lar derin heyecanlı sezgi (intuition) lere dayansa bile pek nadir olarak yaratıcı gidişlerin belirmesine meydan verir.

Gurvitch bu fikirlerinin doğruluğunu göstermek için şu misallere başvurur: Bir topyekun toplumda (savaş, devrim v.s. gibi hallerde) ya da bir özel zümrede (Ekonomik faaliyet zümresi; sosyal sınıf v.s.) kaynaşan, yenileştirici, yaratıcı kolektif gidişlerin hâkimiyeti görüldü mü bir taraftan “activiste” ve istekli (volitif) “communion” ların iş başında olduklarına bir taraftan da o zamana değin rağbette olan senbol ve örneklerin değerlerini kaybettiklerine hüküm olunabilir.

Kısası yaratıcı kolektif gidişler o zamana kadar gözde olan senbollerle çatışmakla, onları yıkmakla kalmaz; yerine yepyeni senboller kurar. Yaratıcı kolektif gidişlerin asıl amacı: senboller, duruş (attitude) lar, sosyal roller. örneklerden başka can düşmanı organize üst yapıları yıkarak onları yeni baştan kurmaktır.

Yaratıcı kolektif davranışların böyle yepyeni senboller yaratması çok önemli bir mesele doğurur. Gerçekten bu kolektif davranışlar kör bir takım kuvvetler değilse, bunları harekete getiren, âmîl, ilham kaynağı nedir? Bu bizi sosyal gerçeğin yeni bir katına götürür.

9. *Kollektif fikir ve değerler.* — Her türlü kolektif gidiş ve duruş (attitude) ların arkasında, donmuş katılaştırmış kadroların, örneklerin, işaretlerin,

sosyal rollerin ve sembollerin arkasında bir kollektif fikirler değerler dünyası vardır. Gerçekten kollektif gidişlerin, duruşların anlamını kavramak, örneklerin, işaretlerin sembollerin altındaki özü yakalamak için bunları manalandıran, aydınlatan fikir ve değerlerin derinliklerine inmek gerekir. Meselâ vahşi bir kavmin silahlarını, süslerini, elbiselerini, damgalarını, maskelerini, haykırışlarını, türkülerini, oyunlarını; başka bir deyimle örnek, işaret ve sembollerle dışlaştırdığı kollektif gidişlerini ele alalım. Bu dışa vurmuş türlü hareketlerin bir din, büyü, hukuk, askerlik gösterisi midir; ticaret mukavelelerine girişmek için yapılan bir davet midir; dostluk ya da düşmanlık gösterileri midir; manalarını bir hamlede kestirmek mümkün değildir. Bunların arkasındaki fikir ve değerleri kavramadıkça bu hareketleri manalandıramayız. Onun için sosyolog ister istemez bu hareketlerin arkasındaki fikir ve değerleri inceden inceye araştırmak zorundadır.

Böylece Sosyolog, Sosyal gerçeğe iştirâk eden bir fikir ve değerler dünyasıyla karşılaşmış olur. Bu dünya, sosyal gerçeğin derinliğine katlarından bir yenisini teşkil eder. Ama sosyolog burada kendini türlü çekici konulara kaptırmak tehlikesiyle karşı karşıyadır. İkin sosyolog kollektif fikir ve değerleri, sosyal gerçeğin bir parçası gibi ele alırken bile, kendini felsefe görüşlerinden birine kaptırmaktan kurtaramaz. Fikir ve değerlerin kollektif karakterleri üzerinde konuşulunca ister istemez bunların nesnel (objectif) geçerliği (validité) bahis konusu olmayacak mıdır? Bu yüzden de manevilikleri inkâr edilmeyecek midir? Çünkü fikir ve değerler ya da hiç olmazsa bunlardan bazıları kollektif öznel (subjectivité) in “projection” ları; veya gerektiği zaman sosyal gerçeğin ürün (produits) lerini; daha özel olarak da sınıf şuuruyla sarsan ideolojik üstyapılar gibi yorumlanmadıkça kollektif diye vasıflandırmak imkânsız görünebilir. Bonald, Hegel daha sonra da Durkheim, bunun tersine olarak, fikir ve değerlerin nesnel (objectif) geçerliğinin ve maneviliğinin temelini, bu fikir ve değerlerin kollektif karakterinde aramışlar ve bunu ispat ettiklerini sanmışlardır. Çünkü Bonald’da, aşkın (transcendance) lığa dayanan “Sosyal düzen”; Comte da, “Ulu varlık olan İnsanlık”; Hegelde “İdée”yi gerçekleştiren tarihsel oluşum (processus); Durkheim de, — şuurların şuuru sayıldığı için — aşkın olan “kollektif şuur”; Aklın, Logos’un, Ruh’un yerini tutmuştur. Bu görüşlerin hiç biri sosyolojiye yararlı olamamıştır. Bir felsefeyi ötekini karşısına koymaktan başka bir şey yapamamışlardır. Hepsi de aynı derecede dogmatiktir. Kısası Sosyoloji, felsefe tartışmalarına girişmemelidir. Sosyoloji felsefeye ancak menfi bir yardımda bulunabilir, dogmatik taraflılıkları yıkar.

Sosyoloji, Sosyal gerçeğin çeşitli katlarından birini teşkil eden bu kollektif fikir ve değerlerin geçerliği (validité) üzerinde durmamalıdır. Bu meseleyle uğraşmak onun yetkisi dışındadır. Sosyolog herhangi bir fikir ya da

değerin kollektif karakterinden söz açtı mı; o olgu (fait) yu sadece tesbit etmiş, ne eksik ne de fazla bir şey söylemiş olur. Kollektif fiiller işe karışmadıkça bu fikir ve değerleri duymak, yaşamak, tecrübe etmek, kavramak mümkün değildir; ancak bu sayede bu fikir ve değerler Sosyolojik perspektif'e girmiş olur. Kısası bu gibi hallerde sosyal kadrolar, mantık ve değer biçme kadrolariyle zamandaş oluyor demektir. Onun için bazı fikir ve değerlerle sosyal tipler arasında fonksiyonlu bağlaşıma (corrélation) lar kurmak mümkün olur.

Felsefe ele aldığımız olguların binbir çeşit izahını ileri sürebilir; her biri de kendini haklı göstermeğe çalışır. Meselâ bu konuda pragmatistlerin fenomenslogların ya da diyalektik materyalistlerin görüşleri birbirine uymaz. Sosyolog bu filozofik görüşlerden her hangi birini kabul edebilir, yeterki bu görüş olgulara aykırı düşmesin, bir takım peşinfikirlerle çalışmasına engel olmasın.

Sosyal gerçekte fikir ve değerlerle karşılaşan sosyolog kendini kaptırmaması gereken bir ikinci tehlikeyle karşı karşıyadır. Gerçekten Sosyolog lüzumsuz bir alçak gönüllülükle bu alanı incelemekten vaz geçebilir. Bu alanı felsefeye bırakarak Sosyolojiye tamamiyle kapatabilir. Bu yüzden de Sosyal gerçek zorla fakirleştirilmiş olur. Bu hal türlü şekillerde bir Max Weberde, bir Florian Znaniecki de bir Pitirîm Sorokin de görülür. Bunlar sosyal davranış (comportements) ları tek taraflı olarak fikir ve değerlere bağlamışlar, ama bu fikir ve değerlerin sistemleştirilmesi işini de sadece filozoflara ilâhi yatçılara, hukukçulara bırakmışlardır. Burada da filozofik meselelerle sosyolojik meseleler arasında açıkca beliren bir bulanıklık (confusion) la karşılaşırız. Bu bulanıklığın kaynağını da, Sosyoloji alanında kendini "formalisme" "kritik teenni", "kültürel zihniyet" v.s. şeklinde gösteren spiritualist bir dogmatiklikte aramak gerekir.

Kısası sosyoloji, felsefenin bu ve daha buna benzer bir çok çekici meselelerinden sıyrılmaya bakmalıdır. Kollektif fikir ve değerlerin, onları kavrayan gerçekleştiren kollektif fiil (actes) lere çevrilip çevrilemeyecekleri, ya da ürünleri olup olmadıkları, meseleleri onu ilgilendirmez. Sosyologu burada ilgilendiren yalnız bir tek olgu vardır, o da: sosyal gerçeğin çeşitli katları arasında bir fikir ve değerler katının bulunduğuudur. Bir bütün olan sosyal gerçekte bu fikir ve değerler diğer olaylara tesir ettiği gibi, diğer olaylar da aynı şekilde bu fikir ve değerlere karşı tesirde bulunurlar.

Ama her şeyden önce bu kollektif fikir ve değerler duyulmuş, kavranmış, yaşanmış, bilinmiş şuurlu bir hale getirilmiş olmalıdırlar. Bu da bize özellikle "kollektif zihni haller" de kendini çok şiddetli bir şekilde gösteren bir takım kollektif zihniyetlerin, "kollektif psişizmlerin, kollektif şuurların bu-

lunduğunu bildirir. Böylece sosyal gerçeği teşkil eden çeşitli derinliğine katlardan sonuncusuna ulaşmış bulunuyoruz. Bu alan da, kelimenin tam anlamıyla kollektif psikolojinin konusunu teşkil eder.

10. *Kollektif zihni hayat ve kollektif psişik hayat*. — Psişik hayat, sosyal gerçeğin bütün katlarında kendini gösterir. Sosyal gerçeğin her tarafına yayılmış bulunan psişik hayat bu gerçeğin tamamlayıcı parçasını teşkil eder. Sosyal gerçeğin bu katı da olduğu gibi incelenmelidir, incelenebilir de.. Bu katın incelenmesinde güçlük ancak peşin fikirlerden gelebilir, bunlardan da sakınmak gerekir. Sosyal gerçekteki bu psişik katın varlığı ancak psişik ya da şuur hayatı yalnız ferde tanınan bir özellik sayılırsa, “zihni” sözü yalnız ferdi davranışlara çevrilebilecek bir anlamda kullanılırsa, kapalı şuur görüşü kabul edilirse; nihayet sosyoloji ya “şuur psikolojisi” ya da durum psikolojisi” (psychologie de situation) gibi “şık” lar (alternatif) karşısında bulunursa inkâr edilebilir. Tamamiyle indi ve dogmatik olan bu peşin fikirlerden sıyrılırsa; derinliğine Sosyoloji, toplumda, sosyal varlıkta yer alan psişik olguların — şuurlu olsun olmasın — varlığını inkâr edemez. Perspektiflerin karşılıklılığı, prensibi burada da görülür. Şuur, sosyal varlıkta; sosyal varlık da, şuurda karşılıklı olarak içkin (immanent) dirler. Sosyoloji bakımından genel olarak psişik olgular özel olarak da şuur, olguları, diğer gerçeklerle içiçe girmiştir; varlık, metodoloji bakımından da hiç bir öncelikleri yoktur.

Pelki ama “psişik” ya da “zihni” denen bu özel gerçek nedir? Bu sorunun cevabı: “Yaşanan hayatta “Bizimki” (Nôtre), “Benimki” (Le Mien), “Seninki” (le Tien) şeklinde görünen şeye doğru gittikçe gelişen bir eğilimdir” diye açıklanabilir. Bu yaşanan şey, — ister şuur, ister şuur dışı, ister şuuraltı bahis konusu olsun — daima hem kollektif, hem zihinlerarası hem de ferdidir. Bu eğilim, karşılaşılan engelleri “pasif” bir seyirci durumuna sürüklerse; “zihni fonksiyonlar” bahis konusudur. Gene bu aynı eğilim karşılaşılan engelleri az çok uysal ve tesirli uyma (adaptation) lara sürüklerse “duygusal” (affectif) ya da heyecanlı (émotifs) fonksiyonlar bahis konusudur. Nihayet bu eğilim yeni durumlar kurmak, yaratmak için engelleri yıkan aşan çaba halini alırsa o zaman “iradeli fonksiyonlar” bahis konusu oluyor demektir.

Şüphesiz yok ki, bu ayırma “hâkim vasıf” lara dayanır: aslında psişik hayat da, sosyal gerçek gibi bir bütündür, bir topyekûn olay (phénomène total) dir, her şey birbirinin içine girmiştir. Kısası psişik hayatın üç kutbunu teşkil eden bu ferdi, zihinlerarası, kollektif derecelerden hiç birinin birbirine üstünlüğü, önceliği iddia edilemez. Bu üç kutup arasındaki “perspektiflerin karşılıklılığı”, prensibi psişik hayatın her çeşit gözüküşünde zorunludur.

Gerçekten “perspektiflerin karşılıklılığı” prensibi burada esastır. Bu pren-

• sip, birçok bakımdan “kollektif psişizm” “zihinlerarası psişizm” “ferdî psişizm” terimlerinin başka başka gerçekleri değil de; bir, ve parçalanamaz bir bütün olan psişik hayattaki türlü yönleri bildiren birer terim olduklarını ortaya koyar. Ferdî ve kollektif şuurlar birbirlerinden ayrılamaz bir tek varlık teşkil ederler; birbirlerinin içine girmiştir; biri ötekini gerektirir; birbirlerine içkin (immanente) oldukları için, sön bütünlükleriyle kavranıldıkları zaman birbirlerini sarmış olarak görünürler. Kollektif şuurlar, her birimizin “Ben” inde olduğu gibi; her birimizin “Ben” i de kollektif şuurların içindedir. Kollektif psişizmin doğurduğu türlü baskı şekilleri; aynı zamanda hem kendi şuurlarımızda hem de kollektif şuurlarda belirir; her iki halde de şuurun daha yüzde olan bir katından (ister kollektif ister ferdî olsun), daha derin bir katına tesir eden bir baskı bahis konusudur. Bu paralellik kollektif psişizmle ferdî psişizmin aynı yapıya bağlı oldukları fikrini kuvvetlendirir.

Fertçi peşinyargi (préjugés) ların yeni bir görüşle savunmağa kalkışan teşebbüslerin hiç biri ciddi bir analize dayanacak halde değildir. Gerçekten a) kollektif zihniyeti sırf duygululuk (affective) hayatına ya da içgüdüye, şuurdu (inconscient) na¹ bağlamağa çalışanların b) kollektif fiil (actes collectifs) lerin (Kollektif sezgi, kollektif yargı) mümkün olamayacağını iddia edenlerin; c) Kollektif psişik hayatı “Ben” ve “Başkası” arasındaki münasebete ya da “Başkaları” arasındaki sezgiye bağlamak isteyenlerin çabaları boşunadır². İlk iki görüş insanlığın tarih tecrübesiyle açık bir çelişme (contradiction) halindedir: en farklı medeniyetlerde zihni unsurun varlığı inkâr edilemez, hepsi de tecrübe, sezgi, kollektif yargı gibi kollektif fiil (actes collectifs) lere dayanır. Yalnız “kapalı şuur” peşinikriyle: bir “Salt Ben” ile “Benimki”, “Seninki”, ve “Bizimki” nin psikolojik ve sosyolojik gerçeği arasında doldurulması imkânsız deneyüstü (transcendantal) bir uçurum açan “idéaliste” teoriler, kollektif fiillerin yokluğunu ispata kalkışabilir. Ama tamamıyla kurgul (spéculative) olan bu görüşler; bugün “açık şuur” görüşüne taraflı olan ve “Ben” ile “Biz” i birbirlerinden ayrılamaz bir bütün gibi kabul eden psikolojik teoriler tarafından bırakılmış durumdadır. Nihayet “Ben”, “Sen”, “O” arasındaki psişik münasebet, bunlar arasındaki bağı temin eden daha önceden kurulmuş bir “Biz” e dayanmadıkça gerçekleşemez; çünkü fertler ve zümreler arası psişik münasebetler daha ziyade işaret, alâmet ve sembollerin yardımıyla mümkündür, bunların geçerliği de ancak türlü “Biz” temeline dayanmakla temin edilir. “Ben” in “Başkası” yle olan

1 Bu eğilim özellikle Le Bon, Pareto ve Freud’de görülür. psikanalizi sosyolojiye tatbik edenler — ki, Birleşik Amerikada çok yaygındır — hep bu türlü bir yanlış işlerler.

2 “Existentialiste” lerin eğilimidir. Bundan çok farklı bir şekilde Mead, daha önceleri de Tarde ve devamcılarını aynı eğilimdedir.

doğrudan doğruya sezgisi bile ancak her ikisinin iştirak ettiği bir “Biz” in; fiil ya da güç halindeki kollektif sezgisi üzerine kurulabilir.

Böylece “Ben” “Başkası” ve “Biz” arasındaki bağ bütün psişik hayatın, özellikle şuurun en temelli görünüşlerinden birini teşkil eder. Zihni fonksiyonlarda bu üç kutup daima zamandaş (simultané) olarak bulunurlar ve hiç bir zaman birbirlerinden ayrılmazlar, ama her birinin şiddet derecesi değişlik olur. Psişik hayatın akışında “Ben” e doğru yönelilirse “ferdî şuur” a; “Biz” e doğru yönelilirse kollektif şuura varılır. Yani “Ben” ve “Biz” arasında daima “perspektiflerin karşılıklılığı” prensibi hüküm sürer. Gerçekten “Ben” in derinliğine birçok derecelerini ayırmak mümkün olduğu gibi “Biz” in de aynı şekilde “Kitle” “Cemaat” “Communio” gibi birçok derecelerini ayırmak mümkündür. Herçesit yorumlama ve görüş yanlışlarından sıyrılmak için “Ben” “Başkası” ve “Biz” birbirleriyle, daima aynı derinlik derecelerinde karşılaştırılmalıdır. Ancak o zaman kollektif psikoloji, zihinler arası psikoloji ve ferdî psikoloji derecelerinde görülen olaylar arasındaki paralellik tam yapılmış sayılır. Ancak Sosyolojinin ve “behavioriste” metodun, psikanaliz tekniğinin, “Sociométrie” testlerinin nesnel (objectif) eserlerini yorumlayan psikolojik analizin işbirliğiyledir ki: “topyekûn psişik olay” ları kavramak ve incelemek mümkündür. Bu “topyekûn psişik olaylar” bir yandan aynı zamanda hem kollektif hem zihinlerarası hem de ferdidir bir yandan da farklı derecelerde olmak üzere aynı zamanda hem zihinsel hem duygusal hem de işlemsel (volitif) dir.

Fransız Sosyoloji okulunun en büyük meziyeti kollektif zihniyetin ve onun nesnel (objectif) eserlerinin özellikle zihni fonksiyonlarını belirtmesidir. Böylece psişik hayatın kollektif yönünü sadece duygululuğa bağlamak isteyen dogmatik kurgu (spéculation) lara son vermiştir. Ama gene de Durkheim ve taraflıları Fransız kollektif psikolojisinin değerli buluşlarını yıkan şu üç tehlikeli tuzaktan sıyrılmamıştır:

1) Kapalı küçük şuurlara karşı gelen büyük bir kapalı şuur olarak tasarladıkları aşkın kollektif şuur uğruna “perspektiflerin karşılıklılığı” prensibini yıkmaya eğilmişlerdir; ayrıca bu aşkın kollektif şuuru “Akıl” “Logos” ve “Ruh” la bireştirmişlerdir.

2) Kollektif psişik hal (atats) lerle kollektif psişik fiiller (actes) ı birbirinden ayırmamışlardır; halbuki psişik hayatta bunların ayrılması çok lüzumludur.

3) Kollektif psişizmin bütün gözüküşlerini “düzenli” ye “beklenen” e önceden bilinen “nesnelleşmiş” e bağlamağa eğilmişlerdir; Bu yüzden de Durkheimin “kollektif psişizmin serbest akımları” dediği yönü unutarak ya da içiterek (refouler), sosyal gerçeğin diğer katlarında erimmişlerdir.

Son iki nokta, analizini yapmakta olduğumuz konuyla doğrudan ilgili

bir açıklamaya ihtiyaç gösterir. Psişik ya da zihni haller, (états mentaux) den kendi kendilerini aşmayan psişik ve şuur gözüküşlerini; Psişik ya da zihni fiil (actes mentaux) den de muhtevalara iştirâk ederken kendi kendini aşan şiddetli şuur gözüküşlerini anlatmak istiyorum. Meselâ: Kollektif tasarım (représentation) lar, kollektif hafıza, kollektif algı (perception) lar bizim için zihni bir takım şuur halleri; bunun gibi kollektif ıstırap ya da tatminler, kollektif yaklaşma, ya da uzaklaşma, kollektif sevinç keder ya da öfkeler kollektif istekler duygusal şuur halleri; nihayet fiili eğilimler, kollektif heves (velléités) ya da çabalarda iradeli şuur halleridir.

Buna karşılık zihni sezgiler kollektif yargılar zihni şuur fiilleri; değerlerle ilgili kollektif yaklaşımlar ya da uzaklaşmalar, kollektif sevgi, aşk ya da kin fiilleri duygusal şuur fiilleri; nihayet kollektif seçim, karar ya da yaratma fiilleri de iradeli şuur fiilleridir. Her sosyal kadroda — ister sosyal bağlaşma şekli (forme de Sociabilité), ister zümre tipi, ister topyekûn toplum tipi olsun — gerek kollektif şuur hallerinin gerekse kollektif şuur fiillerinin türlü kombinasyonlarını gözlemek mümkün olduğu gibi, her birinde hâkim olan düşünce, duygu, iradenin de türlü şiddet dereceleri görülür.

Kollektif hallerin ve fiillerin ve bunların ikisi arasında yer alan kararsızlık tereddüt gibi “kollektif görüş” (opinions collectives) lerin çeşitliliği yanında; kollektif psişik hayat, kollektif zihniyetle, gerçekleşen eserleri arasında çoğu zaman bilinmeyen bir çatışmayı da içinde taşır. Halbuki pek önem verilmeyen bu çatışma, kollektif psişizmin olduğu kadar ferdi psişizmin de en karakteristik unsurlarından olan “beklenmedik” i, “dalgalı” yı, “birdenbire beliren” i, “kendiliğinden çıkarveren” i doğurur. Her bir “Biz” in, zümrenin ya da topyekûn toplumun şuur hayatında bir “surprise”, önceden kestirilemeyen bir unsur vardır; psişik hayatın her anında beliren bu unsuru kaldırmak, yok etmek mümkün değildir. Bir kaç örnek verelim: pratikler, örnekler, yönetmelikler öğrencilerin dershanede hocalarını saygıyla dikkatle dinlemelerini emir eder. Hiç beklenmeyen bir patırdı gürültü bu sessizliği bozarsa, kollektif psikolojiden gelen bir olayla karşı karşıya bulunuyoruz demektir. Sosyal bir senbol olan alay sancığı uzun zaman bu asker zümresinin birliğini temsil ettiği halde, günün birinde bakarsınız o zümre ayaklanır bayrağı paralam parça eder yerlerde sürükler. Niçin ? Bunun cevabını da her şeyden önce kollektif psikoloji verebilir. Filan arkaik kavmin “Totem” i uzun zaman bir saygı konusu olduğu halde daha ileri çevrelerle temasa gelince bir de bakarsınız bu Totem e aldırılmaz olurlar, ya da, başka bir uygarlık (Civilisation) tan gelen din sembollerıyla kaynaştırıverirler. Burada kollektif zihniyetin kendi eserlerine baş kaldırışını bütün canlılığıyla görmek mümkündür. Hattâ bir az ileri gidilirse denebilir ki kollektif psikoloji bakımından

“beklemedik” in araştırılması beklenen’in, olmuş bitmişin araştırılmasından daha önemlidir; çünkü psişik hayatın can noktasına sürpriz ve “beklemedik” olan olaylarla daha kolay girilebilir.

Her türlü yanlış anlaşmaların önüne geçmek için, hemen beirtelim ki: öznel (subjectif) ile nesnel (objectif), fiil ile muhteva, beklenen ile beklenmeyen arasındaki devamlı çatışmada psişik hayat daima bir taraflıdır fikrini savunmak istemiyoruz. Kollektif psikoloji olsun, ferdi psikoloji olsun örnek, alâmet, senbol, değer, fikir gibi psikolojik açıklama ve incelemelere dayanak işaretleri olan türlü nesnel (objectif) eserlerden vazgeçeriz. Zaten önce de söylediğimiz gibi “Topyekûn psişik olaylar”, her şeyden önce “Sosyal varlık” da, sosyal gerçeğin çeşitli katlarında yer almıştır. Bu bakımdan psikolojik öznel (subjectif) liği, nesnel (objectif) likten ayırmak bahis konusu değildir. Biz sadece bir durumun psişik yönünü kestirmek için tutulacak yolu çizmeğe çalışıyoruz; bu yol da bizi “olmuş bitmiş” e, “düzenli” ye değil, “beklenmedik” e, “birden bire beliren” e götürmektedir. Tesbit edilen bu nokta psikolojiye uyduğu kadar sosyolojiye de uyar. Kollektif psişizmin “Serbest akımları” (courants libres) nı, sosyal gerçeğin diğer derinliğine katlarında eritmek teşebbüsüne karşı gelinmezse “topyekûn sosyal olay” ların tabiatı, aslı bozulmuş olur. Şüphe yok ki bu “serbest akımlar” Sosyal gerçeğin her katına girer, her birinde yer alır; ama hiç bir zaman sosyal bütün içinde, kendine has olan karakterini ve türsel (spécifique) liğini kaybetmez.

*
**

Metodolojik Sonuç. — Sosyal gerçeği, birbirleriyle çatışma halinde olan, birbirinin içine girmiş bir çok katlardan meydana gelmiş bir bütün gibi tasarlarsak şu metodolojik sonuçlara varabiliriz:

a) Sosyal olguları toplu bir görüşle incelemek için onu derinliğine bütün katlarıyla kavramak gerekir. İşte sosyolojik metodun ilk kuralı.

b) Gerçi Sosyolojinin; sosyal morfoloji, teknikler sosyolojisi, suç Sosyolojisi, kollektif psikoloji gibi bir çok dalları; sosyal gerçeğin belirli bir kısmını kendine konu edinir; ama sosyolojik karakterin kaybolmaması için, bu olaylar incelenirken, diğer katların yani “topyekûn sosyal olaylar” in daima gözönünde bulundurulması gerekir. Sosyolojinin; genel sosyoloji, ekonomi sosyolojisi, genetik Sosyoloji gibi dallarına gelince: Bunlar zaten daha hareket noktalarında belirli bir kat üzerinde duramazlar, ilk adımlarında bile derinliğine, bir çok katları hesaba katmak zorundadırlar.

c) Özel Sosyal bilimler (Science Sociale particulière) le Sosyolojinin özel dalları arasındaki başıca fark: birincilerin, sosyal gerçekte konusunu teşkil eden katı, diğerlerinden, yani bütünden ayırarak incelemesindedir. Meselâ

Özel sosyal bilimler arasında “Hukuk bilimi” bir memlekette mahkemelerin işini kolaylaştırmak için hukukun yalnız yalın (abstrait) örneklerini dikkate alır. “Gramer bilimi” sadece alâmet (signes) ve semböleri ele alır; amacı ortaya attığı kurallarla bir dilin kavranmasını ve öğretimini kolaylaştırmaktır. Fiziki Coğrafya, hattâ insan şartlarına bağlı olarak toprak, iklim, nüfus olaylarını inceleyen beşeri Coğrafya bile morfolojik katın dışına çıkmamaktadır. Klasik Ekonomi bilimi de aynı şekilde özel bir sosyal kadroda sunum ve istem (offre et demande) arasındaki münasebeti kestirmek için üretim ve değişimle ilgili bazı düzenli kollektif gidişleri sistemleştirir. Kısası bu çeşitli özeli Sosyal bilimler; hukuk sosyolojisi, dil Sosyolojisi, Coğrafya Sosyolojisi, Ekonomi Sosyolojisi, gibi Sosyolojinin türlü dallarıyla karşılaştırılırsa; sosyolojinin dahı sayılan bilimlerin daima bütünü gözönünde tuttıkları yani “topyekûn sosyal olayları” dikkate aldıkları Özel Sosyal bilimlerden de bu noktada ayrıldıkları görülür.

Bu “Özel Sosyal Bilimler” arasında yalnız ikisi istisna teşkil etmemektedir, gerçekten tarih ile Etnografya, gidigide sosyolojinin topyekûncu görüşünü benimsemekte, sosyal gerçeğin bütün katlarını gözönünde tutmayı kendine amaç edinmektedir. Tarih ve Etnografya, sosyolojinin bu metodunu kullanırsa bile gene de aralarında bir fark olacaktır. Bunlar topyekûn sosyal olayları incelerken, Tipolojik metodu değil de, tamamiyle münferiti ve bunlar arasındaki bağlantıyı araştıran ferdileştirici (individualisante) metodu kullanacaklardır¹. Kısası Tarih ve Etnografya bir tarafa bırakılırsa : “Özel Sosyal bilimler” i, Sosyolojiden ayıracak ölçüyü iki esasta toplamak mümkündür: a) Özel Sosyal bilimler, Sosyal gerçeğin yalnız bir katını gözönünde bulundurur, incelemelerinde bütünü gözönünde tutmaz. b) Metod olarak da Tipolojik metodu değil de, ya sistemleştirici metodu (hukuk, gramer, Ekonomi v.s. de olduğu gibi) ya da ferdileştirici (individualisante) metodu (Coğrafya v.s. de olduğu gibi) kullanır.

Derinliğine sosyoloji, yalnız sosyal gerçeğin türlü katlarında gözlenen âmiller silsilesinin devamlı bir değişikliğinde değil; Sosyal gerçeğin vasıflarını alt üst eden temelli değişikliklerinde de göze çarpan bir “üstün-relativisme” e ve “aşkın-ampirizm” e dayanır. Böylece derinliğine Sosyoloji, her bir topyekûn toplumda, hattâ her bir özel toplum tipinde sosyal’ın asıl “öz”ünden farklı bir görüşün belirdiğini anlatır².

1 Bundan başka Tarih ve Etnografya geçmiş bir zaman kadrosu içinde çalışır ve onu yeniden kurmağa çabalar. Halbuki Sosyolojinin konusu daha ziyade yaşanan zaman kadrosu içindedir.

2 G. Gurvitch: “La Vocation actuelle de la Sociologie”, sahife — 1950, Paris.